

1/7/2026

נושאונט מס' 74

דבר העורך

שלום רב,

כמאמר השיר, "בלילות הקיץ החמים שום דבר אינו קורה". בימים כאלה כל אחד מכם יכול למצוא כמה רגעים פנויים ולכתוב מאמר ל"נושאון" או ל"נושאונט"!

בגיליון זה מובאים בפניכם פרי מאמצייהם של שניים אשר כתבו מאמרים עבורנו: **משה ביאלי-שילה** הוא, ללא ספק, מחבר המאמרים הפורה ביותר שלנו. הפעם הוא נוטל לידינו את ספר הספרים ומעיין מחדש בסיפור חייו של **יעקב** אבינו – אחת הדמויות המרתקות ביותר בספר בראשית.

המאמר השני בגיליון זה הוא מאמר הבכורה, לפחות בשנים האחרונות, של חברנו **מוטי לייפר**. רבים מכם מכירים את מוטי בזכות פעילותו המבורכת בניהול מועדון הבולאים בכפר סבא, אבל מוטי גם עוסק רבות בשימור זכר השואה, ובהנחלת הידע בנושא לבני הדור הצעיר. המאמר שלו, העוסק בשואת יהודי יוגוסלביה, בוודאי ירחיב את הידע בנושא גם עבור בני הדור הוותיק.

ומה איתכם? איפה המאמר שלכם?

בברכה,
יורם

סיפור חייו של יעקב אבינו משה ביאלי-שילה

יעקב, המכונה במסורת היהודית, יעקב אבינו, הוא האחרון בשלושת האבות. הוא בנם של **יצחק ורבקה**, נכד **לאברהם ושרה**, אחיו התאום של **עשו**, ואביהם של שבטי ישראל. דמותו של יעקב היא אחת המרתקות במקרא, וכפי שנראה להלן קורותיו שזורים במעשי עורמה ומרמה, חלקם פרי מעלליו ובחלקם הוא מהווה קורבן.

כריכת קונטרס "מועדים 1997" המוקדש לשלושת האבות עם דף הבולים הפנימי.

לפי פרק כ"ה בספר בראשית הייתה רבקה עקרה, ורק לאחר עשרים שנות נישואין היא נכנסה להיריון. רבקה סובלת מהיריון קשה, ואלוהים מסביר לה כי "שְׁנֵי גִיּוֹם בְּבִטְנָךְ, וְשְׁנֵי לְאָמִים, מִמֶּעַיִן יִפְרְדוּ; וְלֹאִם מְלֹאֵם יֶאֱמָץ, וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר" (פסוק כ"ג). משפט זה מהווה מגמה ברורה באירועי ספר בראשית של העדפת הבן הצעיר על פני הבכור. ואמנם, רבקה יולדת תאומים: "וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן אֶדְמוֹנִי, כָּלֹ כְּאֶדְרֶת שַׁעַר; וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ, עֵשָׂו. וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא אַחִיו, וַיְדֹ אֶחָזֶת בְּעֵקֶב עֵשָׂו, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ, יַעֲקֹב" (פסוקים כ"ה וכ"ו).

מכירת הבכורה

בהמשך הפרק מספר לנו המקרא כי עשו היה איש ציד, ולכן חביב על אביו. לעומתו יעקב, שהיה איש תם ויושב אוהלים, היה הבן המועדף על רבקה. באחד הימים חוזר עשו עייף מן השדה, ומבקש מיעקב להביא לו מנזיד העדשים אותו הוא בישל. יעקב מציע לעשו למכור לו את בכורתו תמורת הנזיד. עשו מסכים ומוכר את הבכורה בעבור נזיד עדשים. מסתבר, שיעקב איננו כה תמים, ולבכורה נודעת משמעות רבה בעיניו.

גניבת הברכה

יצחק זקן, עיניו קהו, והוא סבר כי הוא עומד למות (למעשה הוא יחיה עוד שנים רבות אחר כך). בנסיבות אלה הוא ביקש לברך את עשו, בנו בכורו, קודם למותו. לשם כך הוא קרא לו, וביקש ממנו לצוד לו ציד כאשר אהב, ולאחר שיאכל ממטעמי בנו יברך אותו. רבקה, שרצתה שהברכות יוענקו ליעקב דווקא, שידלה את יעקב להתחפש לאחיו ולקבל את ברכת אביו במרמה.

יצחק חשד, שאין זה עשו העומד לפניו, אך כאשר מישש את יעקב (שעטה על עצמו עורות עזים, מבעוד מועד בעצת אימו) השתכנע שזהו עשו בשל שעירותו. כך זכה יעקב

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

ברכה המיוחלת: "וַיִּתֵּן לָךְ, הָאֱלֹהִים, מְטֵל הַשָּׁמַיִם, וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ--וְרֵב דָּגָן, וְתִירֹשׁ. יַעֲבֹדוךָ עַמִּים, וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֲמִים--הָיָה גְבִיר לְאֶחִיךָ, וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֶךָ; אֲרֶרֶךְ אֲרוּרָה, וּמִבְרָכְךָ בְּרוּךְ" (בראשית, פרק כ"ז, פסוקים כ"ח-כ"ט). עשו, המגלה שיעקב גזל את ברכתו מאביו, מתחנן לברכה משלו, אך הברכה לה הוא זוכה הינה פחותת ערך.

יצחק מברך את יעקב בחותמת דואר ישראלית ובבול מניקרוגואה ובו ציור של האומן ההולנדי **חבראנד ואן דן אקהאוס** מהמאה ה-17.

כאמור, יעקב קנה את הבכורה מעשו, אך ברגע המימוש של זכות הבכורה (כלומר, ברגע מתן הברכה) הוא לא מעלה נימוק זה, אלא נוקט במעשה רמיה. אף שהתנ"ך אינו אומר זאת במפורש, על מעשה זה הוא עתיד להיענש באותה מטבע ממש.

חלום יעקב הוא נושא פופולארי בתולדות הציור, והוא מופיע על מספר בולים. בחרתי להציג כאן בול ישראלי בעיצובם של משה פרג ואשר קלדרון, יצירה של שאגאל, וציור של חריסטופור זפרוביץ, איש המאה ה-18.

חלום יעקב

עשו, הממורמר על הברכה שנגזלה ממנו, מתכנן להרוג את יעקב מייד לאחר מותו הצפוי של יצחק. רבקה, החרדה לבנה הצעיר, דוחקת ביצחק שישלח את יעקב לבני משפחתה בפדן ארם, כדי למצוא לו שם אישה, וכדי למצוא שם מחסה עד יעבור זעם. יעקב יוצא לדרכו, ולאחר שהשמש שוקעת הוא לוקח אבן מאבני המקום ומניחה מתחת לראשו ונרדם. בחלומו נראה סולם, הניצב ארצה וראשו מגיע השמימה ועליו מלאכים עולים ויורדים. אז מתגלה אליו ה' כשהוא ניצב על הסולם, והוא מבטיח ליעקב כי הוא וזרעו עתידים לנחול את הארץ. אלוהים גם מבטיח ליעקב כי ישמור עליו בדרכו לחורן וידאג

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

להשיבו ארצה לאחר מכן. יעקב קם נפעם מהחלום, מצהיר שזהו בית האלוהים ושער השמים, קורא למקום "בית אל" ומקים שם מצבה.

לבן ובנותיו

סיפור הנישואים של יעקב עם **לאה** ועם **רחל** הוא דרמטי מאוד, והוא משולב באהבה, שנה, תככים, מרמה, קנאה ושברון לב.

לאה ורחל הן שתיים מארבע האימהות

יעקב שומר על צאן לבן

יעקב הגיע אל **לבן**, אחיה של אמו רבקה, בחרן, ותוך זמן קצר הובהר לו כי עליו לעבוד למחייתו. יעקב התאהב מייד בביתו הצעירה של לבן, רחל, אשר כלשון התנ"ך "**הִיְתָה, יִפְתָּתָאָר, וַיִּפֶּת מְרָאָהּ**" (רחל היא האישה היחידה בתנ"ך המתוארת בשני תארים אלו גם יחד).

יעקב הציע, כי יעבוד אצל לבן שבע שנים ללא שכר ובתמורה יקבל את רחל לאישה. לבן הסכים, כי "טוב תתני אתה לך, מתתני אתה, לאיש אחר", אך בבוא הרגע לקיים את חלקו הוא בחר בדרך הרמייה: הוא ערך משתה, כדי שיעקב לא יהיה במלוא חושיו, ואז מסר לידי יעקב את לאה, ביתו הגדולה. כאשר גילה יעקב בבוקר כי רימו אותו, הסביר לו לבן כי "**לֹא-יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵמֹנוּ--לִתֶּת הַצֶּעִירָה, לְפָנֶי הַבְּכִירָה**". כך נאלץ יעקב לעבוד אצל לבן שבע שנים נוספות כדי לזכות גם ברחל. כפי שצינו קודם לכן, החלפתה של רחל בלאה היא מעין עונש מוצדק פואטית למעשה הרמייה של יעקב כלפי אביו בפרשת הברכה.

בכך לא תמו תלאותיו של יעקב אצל חותנו: הוא ממשיך לעבוד שש שנים נוספות אצל לבן, אשר מנסה תמיד לעשוק את אחיינו. בשלב זה יעקב משיב מלחמה שעה כנגד רמייתו של לבן, ומצליח להתעשר בזכות עבודה קשה. התעשרותו של יעקב גוררת יחסים עכורים עם לבן ובניו, ואז מתגלה האל ליעקב בחלום ומצווה עליו לשוב לכנען. יעקב בורח איפוא פעם שניה, והפעם בכיוון ההפוך. הפעם הוא אינו בורח בגפו, אלא עם נשיו וטפיו, אבל במקרה זה במצוות אלוהים.

יעקב נאבק במלאך

בדרכו חזרה לארץ ישראל ניב יעקב בפני מכשול מפחיד: אחיו עשו, אותו לא ראה זה למעלה מ-20 שנה. שני האחים נפרדו כזכור ביחסים רעים, כאשר עשו זומם לרצוח את יעקב. בל נשכח כי עשו הוא צייד, ולכן לאימויו יש להתייחס ברצינות.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

לקראת המפגש הצפוי עם עשו נוקט יעקב בצעדי זהירות: הוא שולח שליחים עם מנחה לעשו אחיו, ובעת חנית הלילה במעבר יבוק הוא מחלק את משפחתו לשני מחנות, בבחינת פיזור סיכונים. באמצע הלילה יעקב קם ומעביר אותם יחד עם כל רכושם לצד השני של נחל יבוק. יעקב נותר לבדו ואז הוא הותקף: "וַיִּתֶּר יַעֲקֹב, לְבָדּוֹ; וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ, עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר. וַיֵּרָא, כִּי לֹא יָכֹל לוֹ, וַיִּגַע, בְּכַף-יָרְכוֹ; וַתִּקַּע כַּף-יָרֶךְ יַעֲקֹב, בְּהֶאֱבֹקוֹ עִמּוֹ" (בראשית, פרק ל"ד, פסוקים כ"ה – כ"ו). יעקב מצליח להיאבק באיש שמולו (רוב הפרשנים גורסים כי היה זה מלאך אלוהים), ובסיום שומע כי "לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמִי-כִּי, אִם-יִשְׂרָאֵל: כִּי-שָׁרִיתָ עִם-אֱלֹהִים וְעִם-אֲנָשִׁים, וַתּוֹכַל" (פסוק כ"ט).

למעלה: בול צרפתי המראה את יעקב נאבק במלאך. זהו פרט מתוך יצירה של הצייר הצרפתי דלקרואה מאמצע המאה ה-19.

משמאל: הגהת אמן לבול הצרפתי המוצג למעלה. ההגהה היא בתמונת ראי, ונעשתה באחד מששת הגוונים המשולבים בבול הסופי. הפריט מוצג כאן באדיבות לורנס פיישר

מה הטעם בסיפור זה? יעקב אינו איש של עימותים: הוא ברח מפני העימות עם עשו, ונמנע מעימות חזיתי עם לבן לאחר שהלה רימה אותו שוב ושוב. עתה, רגע לפני המפגש עם עשו הטומן בחובו סכנות הוא מפגין לראשונה רוח קרב של ממש. כך הוא מגיע לפגישה עם אחיו כשהוא מלא בביטחון עצמי.

מפגש יעקב ועשו

המפגש עם עשו, שיעקב כה חשש מפניו, הופך למפגש פיוס מרגש. עשו רץ לקראת יעקב ומחבק

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

אותו, והשניים פורצים בבכי נרגש. יעקב, זהיר כתמיד, עומד על כך עשו יקבל את מנחות הפיוס שלו, וכי עשו יהיה הראשון לעזוב את מקום המפגש. כך נוסע עשו לשעיר, בעוד שיעקב מתיישב ליד שכם.

מות רחל

לאחר העימות של בני יעקב עם אנשי שכם, יעקב נודד דרומה: הוא נע בדרכו לאפרת, ובהגיעו לבית לחם כורעת רחל ללדת בן שני אחרי יוסף ושמו **בנימין**. היא נפטרת לאחר הלידה ונקברה בדרך – היחידה מארבע האימהות שאינה קבורה במערת המכפלה.

קבר רחל ליד בית לחם. צמדה של שישה בולים מהגהת הגלופה, אשר הודפסה על נייר לבן מבריק. הפריט מאוסף לורנס פישר.

מכירת יוסף

מנקודה זו מתמקד ספר בראשית בדמותו של יוסף, בעוד שיעקב אביו הופך להיות דמות משנה בלבד, אך גם בתפקיד זה הוא דמות רבת חשיבות. לאחר מותה של רחל יעקב מגלה ליוסף, על פני שאר בניו. יחס מפלה זה מקבל ביטוח מוחשי בדמות כותונת הפסים אשר יעקב עושה ליוסף. האחים הגדולים, המרגישים מקופחים, נוקמים ביוסף במהלך רעיית צאן בשכם המרוחקת: הם מפשיטים את יוסף מכותונת הפסים,

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

זורקים אותו לבור, ואף זוממים לרצוח אותו. בסופו של דבר הם מוכרים אותו כעבד לסוחרים הלוקחים אותו מצרימה. את כותונת הפסים הם טובלים בדם, ומביאים ליעקב כהוכחה כי יוסף נטרף על ידי בעלי חיים. יעקב מוכה יגון כשהוא מגיע למסקנה הבלתי נמנעת כי "חַיָּה רָעָה אָכְלָתָהוּ; טָרַף טָרַף, יוֹסֵף" (בראשית, פרק ל"ז, פסוק ל"ג). יעקב מתאבל על בנו ימים רבים "וַיֵּמָאן לְהִתְנַחֵם".

ברכת יעקב לנכדיו

לאחר שיוסף הבטיח בשבועה ליעקב שלאחר מותו יקבור אותו עם אבותיו ולא במצרים, הוא מבקש ממנו שיברך את שני בניו, **מנשה** הבכור ו**אפרים**. יוסף מביא אותם, מנשה הבכור לשמאלו ואפרים הצעיר לימינו. מטרת סידור זה היא להקל על יעקב, כדי שמנשה יהיה לימינו ויקבל את הברכה המגיעה לו כבכור. אך יעקב משכל את ידיו ומניח את ימינו דווקא על ראשו של אפרים, הצעיר.

יעקב מברך את בני יוסף בצירוף של רמברנדט משנת 1656. מעניין לציין, שרמברנדט מתעלם מ"הוראות הבימוי" של התנ"ך, וממקם את שני בני יוסף בצדו השמאלי של יעקב.

אפיזודה זו היא בבחינת סיום ראוי לחייו של יעקב, אשר תחילתם בברכתו של יצחק שניתנה דווקא לו ולא לבן הבכור. כפי שאמר המשורר והמחזאי **ת"ס אליוט** - "בסופי נמצאת החלתי".

משה ביאלי שילה אוסף פריטים בולאיים בנושאים התנ"ך בראי האומנות, ציורי מערות וסלעים וכן בנושאים שונים הקשורים באומנות הציור. כתובתו למשלוח תגובות: biali.moshe@gmail.com

שואת יהודי יוגוסלביה מוטי לייפר

יוגוסלביה הוקמה בשנת 1918, עם תום מלחמת העולם הראשונה. לאחר פירוקה של הממלכה האוסטרו-הונגרית חברו שלושה עמים סלאביים (הסרבים, הקרואטים, והסלובנים) וייצרו מדינה חדשה. תחילה נקראה המדינה בשם הבלתי קליט "מלכות

מפת יוגוסלביה עם הקמתה.

הסרבים, הקרואטים והסלובנים", ובשנת 1929 היא הפכה ל"יוגוסלביה" (ארץ הסלבים הדרומיים). סרביה הייתה הגורם הדומיננטי ביוגוסלביה, ובמדינה שרר מתח מתמיד בין הסרבים, שהיוו 43 אחוזים והחזיקו בנצרות האורתודוקסית, לבין הקרואטים, שהיוו 40 אחוזים והיו קתולים. מתח מתמיד זה גם הוביל לרציחות פוליטיות ושילטון מונרכי דיקטטורי. ערב מלחמת העולם השנייה מנתה אוכלוסיית יוגוסלביה כ-15 מיליון תושבים.

עדויות ראשונות לנוכחותם של יהודים בבלקן קיימות מהמאות הראשונות לפני הספירה. ערב הפלישה הגרמנית ליוגוסלביה היו במדינה כ-82 אלף יהודים (כולל פליטים שנמלטו אליה ממדינות אחרות), והם היוו כחצי אחוז מכלל האוכלוסיה. היהודים חיו ב-117 קהילות, שהגדולות שבהן היו בבלגרד, זאגרב וסרייבו. כמעט כל הקהילות היו חברות גם ב"הסתדרות ציוני יוגוסלביה". היהודים השתייכו ברובם למעמד הבינוני, ותחומי העיסוק הבולטים שלהם היו מסחר, משפטים וכספים. הקהילה היהודית ביוגוסלביה הייתה בין קומץ קהילות יהודיות ברחבי אירופה בה חיו בצוותא ספרדים ואשכנזים. מלבד השפה הסרבית-קרואטית בה דיברו, יהודי אשכנז דיברו הונגרית, גרמנית או יידיש, ואילו הספרדים דיברו בעיקר לאדינו, שנקראה ג'ודי-אספניול, ונבדלה בניביה בין אזור לאזור.

מימין לשמאל: בתי כנסת בבלגרד, זאגרב וסרייבו.

עד מלחמת העולם השנייה, הבלקן בכלל ויוגוסלביה בפרט לא היו אזורים עוינים במיוחד עבור היהודים. עם פרוץ המלחמה לחצו הגרמנים על יוגוסלביה להצטרף למדינות הציר. בהשפעתה של גרמניה הנאצית, חוקקו ביוגוסלביה חוקים אנטי-יהודיים, וברחבי

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

המדינה החלו להופיע פרסומים שכללו תעמולה אנטישמית ארסית. העוצר, **הנסיך פאבלה**, כבר חתם (במרץ 1941) על הסכם הצטרפות למדינות הציר, אך הצבא התקומם נגדו, והדיח אותו מתפקידו. על כס המלכות עלה המלך **פטר השני** בן ה-17, אשר שלטונו היה קצר במיוחד.

ב-6 לאפריל 1941 פלשו הגרמנים יחד עם איטליה, רומניה, הונגריה ובולגריה לשטח יוגוסלביה במתקפה משולבת מכל הכיוונים. הצבא נכנע, והמלך עבר ללונדון עם ממשלתו. הפלישה הביאה לביתורה של יוגוסלביה, כפי שניתן לראות במפה להלן.

פטר השני.

רובה של יוגוסלביה הועבר לשלטון גרמני ואיטלקי, אך חלקים הועברו להונגריה, בולגריה ואלבניה. גורלה של כל קהילה יהודית במדינה הושפע מהמדינה אליה היא סופחה, ועל כן יש לסקור כל קהילה בנפרד.

שואת יהודי קרואטיה

המדינה העצמאית קרואטיה הוקמה על ידי מדינות הציר ב-10 באפריל 1941. המדינה מנתה כ-6.3 מיליון תושבים, קתולים ברובם.

אנטה פאבליץ': בול של קרואטיה העצמאית משנות ה-40, עם שגיאת נקבוב בצד שמאל.

השילטון בקרואטיה היה נתון בידי תנועת האוסטשה (Ustaše), ארגון פשיסטי, לאומני וטרוריסטי שהוקם בשנת 1929 כדי להשיג עצמאות לקרואטיה. בהנהגתו של מייסד התנועה, **אנטה פאבליץ'**, ביצעו האוסטשים רצח עם שיטתי ואכזרי, בעיקר נגד סרבים, יהודים וצוענים וכל התושבים שאינם קתוליים. קרואטיה הייתה בעלת ברית נלהבת של גרמניה הנאצית במלוא מובן המילה, וכוחות קרואטיים השתתפו בקרבות בברית המועצות לצד הגרמנים.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

הלגיון הקרואטי נלחם לצד הגרמנים בחזית המזרחית

בקרוואטיה חיו כ-40,000 יהודים, שהיו מרוכזים בעיקר בערים זגרב וסרייבו. מייד עם עלייתם לשלטון של האוסטשים הם מיהרו לחוקק חוקי גזע, שהיו העתק כמעט מוחלט של חוקי נירנברג: היהודים איבדו את אזרחותם, והפכו לנתינים חסרי זכויות ונטולי הגנה משפטית. במקביל, חויבו היהודים לענוד סרט צהוב או טלאי עם האות (Zidov) Z – יהודי). חוקים נוספים אפשרו החרמת רכוש, עסקים וחשבונות בנק. נאסרה כניסת יהודים לפארקים, תחבורה ציבורית ומקומות בילוי. יהודים פוטרו

משירות המדינה, ממקצועות חופשיים וממוסדות התרבות והספורט. השילטון הוביל שוד מאורגן ובלתי מרוסן של הרכוש היהודי, אליו הצטרפו גם אזרחים רבים.

חוקי הרדיפה חלו גם על המיעוט הסרבי, שהיווה כשליש מהאוכלוסייה. מנהיגי האוסטשה הכריזו כי שלישי מהאוכלוסייה הסרבית בקרוואטיה יחוסל, שלישי ימיר את דתו לקתולית ושלישי יגורש מהמדינה.

יורה פראנצטיץ

בניגוד למדינות רבות אחרות, קרוואטיה הקימה רשת מחנות ריכוז והשמדה משלה, ללא צורך בפיקוד גרמני. תחילה נעצרו יהודים בעלי פוטנציאל מנהיגותי, והם הועברו למחנה ריכוז ונרצחו. ביוני 1941 ניתן האות למעצר המוני של היהודים על ידי פרסום צו של ראש המדינה, בו האשים את היהודים בספרות אמצעי מחיה. לפיכך, קבע הצו, יש לכלאם במחנות ריכוז. תחילה (בחודש יוני) נעצרו יהודי קהילת זגרב, ולאחריהם היהודים מהקהילות הקטנות. באוגוסט החל המצוד על יהודי בוסניה והרצגובינה, שהיו חלק מקרוואטיה בהובלת קומיסר האוסטשה **יורה פראנצטיץ** ומיליצית "הלגיון השחור". מעצרים של יהודי סרייבו הסתיימו בנובמבר 1941.

לקראת סוף שנת 1941 היו כשני שלישים מיהודי קרוואטיה כלואים במחנות ריכוז. מרביתם נרצחו מיד עם הגיעם למחנות או כעבור זמן קצר. כ-7,000 יהודים הצליחו להימלט לאזורי השליטה האיטלקית, שם זכו להגנה יחסית עד חודש ספטמבר 1943, בו גרמניה השתלטה על איטליה.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

60 שנה לשחרור מחנה יאסנובאץ

הגדול והידוע במחנות הריכוז אשר בקרואטיה היה מחנה יאסנובאץ, שפעל מאוגוסט 1941 ועד לאפריל 1945. מחנה זה נודע באכזריות יוצאת דופן, שזיכתה אותו בכינוי "אשוויץ של הבלקן". המחנה לא התבסס על השמדה תעשייתית בתאי הגזים. מעשי הטבח בוצעו על ידי המרצחים במו ידיהם, תוך שימוש באמצעים פרימיטיביים כמו סכינים, פטישים, גרזנים וחנק. מספר הניספים במחנה יאסנובאץ היה למעלה מ-80,000 איש, רובם סרבים. במחנה זה מצאו את מותם כ-13,000 יהודים.

פרק עגום בגורלם המר של יהודי קרואטיה קשור לכנסייה הקתולית, אשר קיבלה בברכה את הקמת המדינה הקרואטית. רבים מבין הכמרים הקרואטיים אף השתתפו בפועל במעשי הרצח.

על פי הערכה נרצחו במהלך השואה למעלה מ-30,000 מיהודי קרואטיה, המהווים כ-80% מכלל הקהילה. רק כ-9,000 יהודים הצליחו לשרוד, חלקם הגדול בזכות הצטרפותם לשורות הפרטיזנים.

שואת יהודי סרביה

אחרי הפלישה באפריל 1941 סרביה הייתה תחת ממשל גרמני ישיר. המפקד הצבאי הגרמני מינה ממשלת בובות אזרחית סרבית שתבצע משימות אדמיניסטרטיביות, כולל רישום ומעצר תחת הנחיה ופיקוח גרמניים. מגבולות מדינת סרביה ההיסטורית (לפני הקמת יוגוסלביה ב-1918) נגרעו חלקים מהצפון והועברו להונגריה, וחלקים מהדרום הועברו לבולגריה ולאלבניה.

לפני המלחמה היו 16,000 יהודים בסרביה, רובם בבגראד. כאמור הייתה זו קהילה מעורבת של ספרדים ואשכנזים, אשר דיברו בעיקר בשפת הלדינו. מייד אחרי הכיבוש בוצע רישום הגברים היהודיים. בקיץ החלו הגרמנים לחייב יהודים ענידת טלאי צהוב, כפו את הרחקת היהודים מתפקידים ממשלתיים, החרימו רכוש וביצעו מעצרים המוניים. הגברים נלקחו למחנות ריכוז מקומיים לעבודת כפייה.

במהלך הקיץ והסתיו 1941 הגרמנים הוציאו להורג אלפי גברים יהודים כפעולות תגמול נגד התנגדות הפרטיזנית. המפקד הצבאי הגרמני **פרנץ במה** קבע תג מחיר של 100 אזרחים על כל

בול של יוגוסלביה עם הדפס רכב "סרביה", אשר שימש תחת הממשל הגרמני. ההדפס הכפול הוא טעות הדפסה.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

חייל גרמני שנהרג, ו-50 על כל אחד שנפצע. האזרחים נבחרו מבין היהודים והקומוניסטים. כמעט כל הגברים היהודים בסרביה נרצחו בדרך זו עד סוף שנת 1941. אתרי הרצח המרכזיים היו מחנה טופובסקה שופה ושדות ביאיצי, אתר הוצאות להורג גדול ליד בלגרד. יצוין, כי במסגרת זו סרבו חיילי הוורמאכט להרוג נשים וילדים בטענה ש"זה חסר כבוד".

שלושה מבין ארבעת בולי הסדרה שהונפקה על ידי סרביה הכבושה לרגל התערוכה כנגד היהודים, הקומוניסטים והבונים החופשיים. הבולים כוללים תעמולה אנטישמית גרפית וארסית במיוחד.

באוקטובר 1941 הסרבים בשיתוף הגרמנים הקימו תערוכה אנטישמית קיצונית שנועדה להצדיק את הצורך החולני שלהם להרוג יהודים. בסוף 1941 רוכזו אלפי נשים וילדים במחנה סיימישטה בסמוך לבלגרד. רצח הנשים והילדים החל בדצמבר 1941, והסתיים תוך כחצי שנה. הרצח בוצע במשאות גז ניידות שנקראו "זאוארוואגן", כאשר לקורבנות נאמר שמעבירים אותם למקום נעים יותר. באמצע הדרך הזרימו גז למשאות שחנק את הנוסעים ובהמשך העבירו אותם לקבורה במקום שהוכן מראש. על פי הערכה הושמדו במחנה זה בין 7000 ל 10000 יהודים.

במאי 1942 הכריז הקומיסר הגרמני **האראלד טורנר** כי "סרביה נקייה מיהודים" – אחד המקומות הראשונים באירופה שהפכו ל"נקיים מיהודים". שואת יהודי סרביה היא אחת הקשות והמהירות ביותר במסגרת השואה, כאשר קהילה שלמה הושמדה בתוך שנה. כ-90% מיהודי סרביה ניספו בשואה, כאשר היתר הצטרפו לפרטיזנים או הצליחו להימלט.

שואת יהודי אזור באצ'קה (וויבודינה)

האדמירל הורטי

אזור באצ'קה בצפון סרביה סופח להונגריה בשנת 1941 עם הפלישה הגרמנית ליוגוסלביה. באזור זה היו כ-16,000 יהודים, שהוכפפו לחוק האנטי יהודי ההונגרי. הונגריה הייתה חלק ממדינות הציר, וצבאה הצטרף לצבא גרמניה לאורך כל המלחמה.

בראש המדינה עמד אדמירל **מיקלוש הורטי**. הורטי היה אנטישמי, ויהודי הונגריה נשלחו לעבודות כפיה בתנאים קשים להחריד. רבבות מיהודי הונגריה ניספו במהלך העבודות הללו, אך הורטי סירב לדרישות לשלוח את יהודי גרמניה להשמדה במחנות שעל אדמת פולין. יהודי באצ'קה קבלו יחס גרוע עוד יותר: רבים

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

מהצעירים היהודים באזור גויסו לפלוגות "שירות העבודה" במסגרת הצבא ההונגרי, ונשלחו לאוקראינה, שם הועבדו בפרך בתנאים משפילים, הורעבו, ניטשו בכפור ונרצחו על ידי שומריהם.

אנדרה בייצ'י ז'ילינסקי

בינואר 1942 ערכו יחידות מקומיות של הצבא, ז'נדרמים ומשטרה מסע רצח וביזה ששיאו היה טבח המוני ביהודי נובי סאד, בירת המחוז. רבים מיהודי נובי סאד הועמדו בקור של 23- מעלות על שפת הדנובה נורו ונפלו למים הקפואים. לא כל העומדים בתור החזיקו מעמד בקור הנוראי, וחלקם נדחפו כדי להגיע לראשית התור כדי למות מהר. גופותיהם ובגדיהם צפו והגיעו עד בלגרד. בטבח, אשר קיבל את השם ה'ראציה' (המצור הגדול), נרצחו 1,300 נפש מהם 900 יהודים.

הטבח בוצע לאחר דרישות מפקדי הצבא וראשי המנהל, שביקשו לטהר את האזור "מיסודות זרים ובלתי מהימנים". הטבח נפסק בלחצם של גורמים מתונים, ביניהם **אנדרה בייצ'י ז'ילינסקי**, נציג מפלגת החוואים בפרלמנט בבודפשט. לאחר שהתקבלו תגובות נזעמות מהציבור ומארצות ניטרליות באירופה, ראשי הטבח הועמדו לדין, אך נמלטו לגרמניה לפני גזר הדין.

האזורים שסופחו לבולגריה. ברקע דיוקן המלך בוריס השלישי

אחרי כיבוש הונגריה על ידי הגרמנים ב-19 במרץ 1944, החלה השמדת יהודי באצ'קה, במסגרת חיסול יהודי הונגריה. תחילה רוכזו היהודים בשלושה מחנות ולאחר מכן שולחו לאושוויץ שם רובם נרצחו. מאזור באצ'קה ניצלו כ-2,000 יהודים בלבד.

שואת יהודי סרביה בשטחי בולגריה

בולגריה, תחת שלטונו של המלך בוריס השלישי, הייתה ממדינות הציר שהשתתפו בכיבוש יוגוסלביה. לאחר הכיבוש העבירו הגרמנים את השליטה על החלקים הדרומיים של אזור סרביה (מקדוניה, תראקיה ופירוט) לידי בולגריה, כחלק משאיפתה להשגת "בולגריה הגדולה".

חסידי אומות העולם דימיטר פשב (ימין) והמטרופוליט סטפן הצילו את יהודי בולגריה, אך לא יכלו לסייע ליהודי מקדוניה ותראקיה.

השלטון הבולגרי החיל חוקים אנטישמיים מחמירים על היהודים באזורים אלו, שהיו שונים מהאזרחים הבולגרים המקוריים. הם הוכרחו לענוד טלאי צהוב, רכושם נשדד והגברים נשלחו לעבודות כפייה. השלטונות הבולגרים בהוראת הגרמנים, ובהובלת הנציב הבולגרי

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

לענייני יהודים **אלכסנדר בלב** ריכזו את היהודים מכל המחוזות שסופחו. היהודים באזורים אלו לא נחשבו כאזרחים בולגרים, ולכן לא נכללו במאמצי ההצלה של המנהיגים הבולגרים, חסיד אומות העולם **דימיטר פשב** והכנסייה, שהגנו על יהודי בולגריה.

ב-11 במרץ הועברו יהודי מקדוניה למחנה איסוף שבמחנה טבק "מונופול" בעיר סקופיה. היהודים נמסרו לגרמנים, שהעבירו אותם למחנה השמדה טרבלינקה. יהודי תראקיה ופירוט הועמסו על אניות עד וינה, ומשם ברכבות לטרבלינקה. במהלך חודש מרץ 1943 הועברו 11,343 יהודים למחנה השמדה טרבלינקה, שם נרצחו כמעט כולם. בני הקהילה היהודית באזורים אלו חוסלו כמעט כולם. המעטים שנשארו בחיים היו אלה שמצאו מקלט באלבניה השכנה שם שלטו האיטלקים.

שואת יהודי מונטנגרו

במונטנגרו הייתה קהילה יהודית קטנה, שחיה בעיקר סביב מפרץ קוטור. לאחר כיבוש יוגוסלביה באפריל 1941, סופחה מונטנגרו לאיטליה הפשיסטית. תחת הכיבוש האיטלקי מצבם של היהודים היה נוח יחסית בהשוואה לאזורים אחרים בבלקן, ויהודים רבים אף ברחו למונטנגרו ולאלבניה השכנה. השינוי לרעה במצב היהודים החל עם כניעת איטליה לגרמנים בספטמבר 1943. הגסטאפו והצבא הגרמני השתלטו והקימו גוף שלטון אזרחי. הגרמנים ריכזו את היהודים וגרשו אותם למחנות שונים ובעיקר למחנה הריכוז סיימישטה שליד בלגרד, אותו הזכרנו לעיל. מי שנותר בתחומי מונטנגרו הועבר למחנה אושוויץ. חלק מהיהודים במונטנגרו הצליחו לשרוד בזכות עזרה מצד מקומיים או על ידי הצטרפות לשורות הפרטיזנים.

תהפוכות השלטון במונטנגרו במלחמת העולם. מימין: בול מן המניין של יוגוסלביה עם הדפס רכב של הכיבוש האיטלקי, 17.4.1941. במרכז: בול עם הדפס רכב "קוטור", לאחר ההשתלטות של הצבא הגרמני. משמאל: הדפס רכב של השלטון הגרמני האזרחי, שהוקם באוקטובר 1943.

שואת יהודי סלובניה

עם כיבוש יוגוסלביה, חולקה סלובניה לשלושה אזורים שליטה עיקריים. גרמני, איטלקי והונגרי. בכל אזור גורל יהודים היה שונה.

אזור השליטה הגרמני, אשר נקרא "פרובינציית לייבאך" סופח לרייך השלישי. היהודים באזור זה היו הראשונים להיפגע: מייד עם הכיבוש הוחרם רכושם, והם גורשו למחנות ריכוז בסרביה או למחנות השמדה. רק בודדים שרדו, לרוב על ידי חבירה לפרטיזנים.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

אזור השליטה של איטליה הפשיסטית כלל את העיר המרכזית ליובליאנה. גורלם של היהודים שם דומה למדי לאלה של מונטנגרו: תחת השלטון האיטלקי היו חייהם של היהודים נוחים, יחסית, ויהודים רבים ממרכז אירופה והסביבה מצאו בה מקלט זמני. הגרמנים השתלטו על האזור האיטלקי, לאחר כניעת איטליה ב-1943, ומיד החרימו את רכוש היהודים וגרשו אותם למחנות השמדה.

סיפורו של אזור השליטה ההונגרי דומה למדי לסיפורו של אזור באצ'קה אותו הבאנו לעיל: כל עוד הייתה הונגריה תחת שילטון של האדמירל הורטי סבלו היהודים מרדיפות "רגילות", אך לא נשלחו להשמדה. לאחר שהונגריה נכבשה על ידי הגרמנים ב-1944 היהודים גורשו לאושוויץ, כמו כלל יהודי הונגריה. בסך הכל חיו בסלובניה כ-1,500 יהודים ערב פרוץ המלחמה, וכ-90 אחוזים מהם ניספו בשואה.

בול של אזור הכיבוש
האיטלקי בסלובניה

סיכום

גורלה של יהדות יוגוסלביה היה רע ומר, והקהילות המקומיות נשמדו כמעט לחלוטין. מכונת הרצח הגרמנית כבר השתכללה בשלביה המוקדמים של המלחמה, ולכן יישום "הפתרון הסופי" החל ברוב שטחי יוגוסלביה כמעט מיד. לרוע המזל שליטי קרואטיה, שבתחומה גרו רוב היהודים, היו מצוררי היהודים הגרועים ביותר. סרביה, אשר החציפה פנים לגרמנים הועמדה תחת שלטון גרמני ישיר, וחיות הטרף אשר עמדו בראשו מיהרו לטבוח בבני עמנו.

למרות אכזריותה של השואה ביוגוסלביה היא כמעט ואינה מוכרת לציבור הישראלי, ומאמר זה נועד לתקן, ולו חלקית, את העוול ההיסטורי הזה. לסיום אני מביא בול מסלובניה, אשר הונפק בשנת 1995 לציון 50 שנה לשחרור המחנות. זהו ציור של האומנית **מרינה אברמוביץ'**, המתאר את המפגש בין החיים והמוות – זיכרון כואב לעבר וציווי לעתיד על הצורך להתעלות ולהמשיך לחיות.

מוטי לייפר, יושב ראש מועדון הבולאות כפר סבא, אוסף בולאות באופן כללי, עם דגש על מדינות אירופה ועל נושאי היסטוריה. מוטי כותב באופן קבוע ב"אלומון" – בטאון עמותת "אלומה" להנחלת זיכרון השואה והגבורה. כתובתו למשלוח תגובות: leifermoti494@gmail.com